

Bartha Júlia

A népi kultúra nyelvi öröksége

– nyelvjárási gyűjtések a Nagykunszágon

Előljáróban arra utalok, hogy nyelvi örökségünk igen gazdag. Ezt mutatja az, hogy az egyik legnagyobb szótárunk, A magyar nyelv értelmező szótára 70 ezer szócikket tartalmaz, de ebben nincs benne a tájnyelv. Van tehát mire felhívni a figyelmet. Talán megpezdülhet a néprajzi és nyelvjárási gyűjtések lehanyagoló kedve.

A Nagykunszág kutatása nem választható el az alföldi népelet, népköltészet, népnyelv iránti érdeklődéstől. Kutatása egybeesik a kunok műveltségére irányuló kutatással, jóllehet, a kezdetekben, – az Ethnographia és a Néprajzi Értesítő megindulása előtt főleg a helyi lapokban jelentek meg apró közlések elsősorban a jó tollú helyi értelmiségnek köszönhetően. Nem lebecsülendők ezek a munkák, de tény, hogy nem kerültek a tudomány vérkeringésébe, jelentőségüket utólag ismerte fel a helytörténeti kutatás. A történeti hűség kedvéért tekintsük át a nyelvjárási gyűjtések történetét.

A magyar néprajzi kutatás kezdetét Ráth Mátyás és Révai Miklós 1782-es felhívása után jó ideig a népköltészet illetőleg a folklórkutatás jellemezte. Erdélyi János 1846–48-ban megjelent gyűjteménye szép alföldi anyagot hoz, a Magyar Népköltési gyűjtemény első tíz kötetében ide valót is találunk, Berze Nagy János Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Heves megyei gyűjtései önálló kötetet alkotnak.¹ A nyelvjáráskutatás szempontjából igen fontosak lehetnek a folklórszövegek, mert a tájszavak jelentését a szövegkörnyezetben ágyazva lehet leginkább értelmezni.

A Nagykunszág különlegességét a nyelvészek fedezték fel elsőként. A 19. század utolsó harmadában már rendszeresen jelentek meg tájszógyűjtemények a Magyar Nyelvőrben. Papp Antal² türkevei gyűjtései nagyon szép példái ennek, négy közleményben hozza a gyűjtését, Szabó Imre³ kisújszállási helynevekről, és nagykunszági tájszavakról, Lőrincz Károly⁴, Kovács József⁵ népnyelv hagyományokról, szólásokról szóló mutatóanyagai mind olyan alapvetőek voltak, amelyek, dacára annak, hogy apró közlemények, beépültek a későbbi tudományos ered-

1 Szabó László: Az Alföld néprajzi kutatása Györfly István fellépése előtt. In: Bellon Tibor (szerk.): Györfly István az Alföld kutatója és életművének irodalma Nagykunszági füzetek 6. Szerk. Karcag – Szolnok, 1987. 10–20. p.; Berze Nagy János: Népmesék Heves- és Jásznagykunszolnok megyéből. Budapest, 1897.

2 Papp Antal: Kőrösán (Türkevén lejegyzett gyermekjáték). In: Magyar Nyelvőr 10. 1874. 521–522. p.; Tájszók Türkeveik. In: Magyar Nyelvőr 1874. 229–230. p.; Türkevei tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1874. 10. 472–473. p.; Türkevei tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1876. V. füzet 227–228. p.

3 Szabó István: Helynevek Kisújszálláson. In: Magyar Nyelvőr 1872. V. 230. p.; Nagykunszági tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1873. III. 135–137. p.; Nagykunszági tájszók i.n. Magyar Nyelvőr 1873. VIII. 325–327. p.; Nagykunszági tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1874. 176–177; 233; 281–282, 367–368. p.

4 Lőrincz Károly: Kunszentmártoni szók és szólás módok. In: Magyar Nyelvőr 1873. X. 474–475. p.; Népnyelv-hagyományok, szólásmódok: Kunszentmártoniak. In: Magyar Nyelvőr 1874. I. sz. 31–32. p.

5 Kovács József: Nagykunszági tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1879. X. füzet 469–470. p.; 1879. 469–470. p.

ményekbe. A helyi néprajzi és nyelvjárási gyűjtések között Illéssy Jánosnak a Nagy-Kunság 1887, és 1902. évfolyamaiban megjelent munkái érdemelnek gyűjelmet.⁶

A század végéhez közeledve, a millenniumra készülő országban kedvezett a légkör a népi kultúra kutatásának, egyre szélesedett a gyűjtőkör és megszülettek az első összefoglaló munkák, úgymint Thúry József: Kiskunhalas néprajza, Trencsén Lajos: Babonák az Alföldön című munkái. A millenniumi falu tervezői valamennyi országrészt képviseltetni akarták a kiállításon. Az ösfoglalkozásokat, s elsősorban a pásztorkodást kutatva Herman Ottó is gyűjtött vidékünkön, Ecsepusztán és Karcagon. Herman Ottó túrkevei gyűjtéséről Balassa Iván emlékezik meg.⁷

A keleti örökség tudatos vállalása a kunok történelmének nyelvének és műveltségének szervezett kutatása nagy lendületet vett a három karcagi Györffy István, Németh Gyula és Bátty Zsigmond fellépésével. Bátty Zsigmond rövid ideig a karcagi gimnázium tanára volt, majd Budapestre kerülve segítette Györffy bontakozó tudósi pályáját. Az ugyancsak karcagi születésű turkológusnak, Németh Gyulának szintén nagy szerepe volt Györffy szemléletének alakulásában. A barátság és a gyümölcsöző szakmai kapcsolatok szép példái az övéké. A század eleji Magyar Nyelvőrben megjelent írások⁸ is valószínűleg ezért születtek. Németh Gyula barátságának okán és a szülőföldhöz való kötődés miatt természetes volt, hogy Györffy a kunok történetével és a velük rokon népekhez fűződő kapcsolattal foglalkozzék. Mindez természetesen inspirálta a vidéki értelmiség gyűjtőkedvét. S bár néprajzi gyűjtésnek indult a munka azt egyben a tájszavak, a jelenségek helyi elnevezései okán természetesen a nyelvjáráskutatók is forrásként használták. A tudomány nem szabadható szét mezsgyékre, ha összehajol a nyelvész és a néprajzos, csodákra képesek. Így születtek egyes szakterületek szótárai, a földművelés és az állattartás, vagy egy-egy mesterség szakszókincsét felgyűjtve ragyogó kötetek.

Azonban a II. világháború megakasztotta a gyűjtőszevedélyt, s csak az 1960-as években vett nagyobb lendületet, mondhatni akkor terjed el s vált országos jelentőségűvé, amikor a kibontakozó honismereti mozgalom felkarolta és folyóirata fórumot adott újfent a táji nyelvészeti örökség bemutatásának is.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a vidéki tudományos műhelyekben (múzeumokban) és az egyetemek nyelvészeti tanszékein nem folyt volna olyan munka, amely a tájnyelvi kifejezéseket vette vizsgálat alá.

A szórványosan korábban is folytatott honismereti munkát a Hazafias Népfront és a Népművelési Intézet szorosán együttműködve 1960-tól karolta fel. Ezután fejlődött országossá a honismereti mozgalom. Gerincét elsősorban a helytörténeti kutatások és az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtések tették. Később bővült, a kor szellemét és elvárásait kiszolgáló, helyet kapott benne a munkásmozgalmi hagyományok gyűjtése, az üzem- és terme-

6 Illéssy János: Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr 1887. III–XI. füzet; Adalékok megyénk ref. papjainak, tanítóinak névsorához. In: Nagykunság, 1887. ápr. 3. 14 sz. 1–2. p.; Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Árpád-kori vízrajza Nagy-Kunság 1887. 5–6. p.; A kolbasszéki nagykunok hatalmaskodási pere 1522-ben. In: Nagy-Kunság 1887. 45–46. p.; Kageneck utinaplója a Jászkunságról 1703-ban. Nagy-Kunság 1902. 31., 32., sz.

7 Balassa Iván: Herman Ottó Túrkeveiben. i.n. Emlékkönyv a túrkevei múzeum fennállásának 20. évfordulójára. Túrkeve, 1971. 179–193. p.

8 Györffy István: Az alföldi ló. In: Magyar Nyelvőr 10. 1909. 464–465. p.; Györffy István: Az alföldi szarvasmarhák. In: Magyar Nyelvőr 11. 1910. 162–163. p.

lőszövetkezeti történetírás, falukronika-írás, a természet-, környezetvédelem stb. is. Különösen nagy lendületet kapott a mozgalom a Tanácsköztársaság 50. és a „felszabadulás” 25. és 30. évfordulója alkalmából, amikor sok száz helytörténeti dolgozatot készítettek az önkéntes gyűjtők.

A 20. századi történeti hűséghez hozzá tartozik, hogy a Hazafias Népfront 1968-ban megtartott IV. kongresszusának állásfoglalása alapján alakult meg az országos elnökség mellett a Honismereti Bizottság, mely a honismereti mozgalom elvi irányítását vállalta magára. 1970-ben a városi és falusi művelődési otthonokban, könyvtárakban és múzeumokban, társadalmi és tömegszervezetekben mintegy 1.400 honismereti szakkör és klub több tízezer taggal működött. A lendület helyl-elközzel a 20. század végéig eltartott, miközben a múzeumok adattárai szépen gyarapodtak az országos történeti néprajzi és nyelvjárási pályázatokra beérkezett pályamunkákból, amelyek közül jónéhány valódi forrásként szolgált. Mára már lehangyatlott az országos gyűjtőláz, de nálunk Jász-Nagykun-Szolnok megyében még az elmúlt évben is húsznál több pályamunka érkezett be és közöttük a nagykun-ságiak, élükön Kunhegyessel, főleg Víg Márta, Czupp Pál, Oláh Lajosné munkáival, vagy a Túrkevéről, Karcag-ról érkező kitűnő dolgozatokkal. Közöttük szép anyagokat látni a helynevekről, szokásokról.

A múzeumi adattárakban kitűnő nyelvjárási anyagokat találunk Szűcs Sándor és Györffy Lajos kéziratós anyagában a nagykun-sági tájszavak karcagi értelmezéséről.⁹ A nyelvjárási gyűjtés nagykun-sági szervezése Györffy Lajos érdeme, aki való-ságos tudományos hálóza-tot épített ki a szakszerű gyűjtésre, olyan munkatársakat bevonva, mint a karcagi múzeum igazgatóját, Szűcs Sándor néprajztudóst, Kormos Lászlót Kunmadarasról, Papi Lajost Kis-újszállásról, Szentpéteri Imrét Kunhegyesről. Így állt össze egy igen figyelemre méltó szó-jegyzék, ami egy tájszótár alapját képezhetné és amit a nyelvészek is haszonnal forgathat-nának. Szűcs Sándor gyűjtései külön figyelmet érdemelnek, mert minden írása önmagában is a tájszavak tárháza. Jól példázza ezt A pusztá utolsó krónikása című, Őrsi Julianna által kiadott kötetben sorolt szószedet, amit Szűcs Sándor munkáiból Dankó Imre gyűjtött ki a megjelenés sorrendjében.¹⁰ Ízelítőtől álljon itt néhány szó: *barág* – hosszúszőrű kutya, komon-dor, *biritty* – tuskés gyomnövény, amit a marha is megeszik, ha rákényszerül, böszöre – a pásztorkéség, vagy kunerszény (kova, tapló és kostökczacskó), *cábár* – lusta, lomha, *capol* – a juh, ha rossz legelőn bóklászik, *duruja* – kövér, gömbölyű: „Duruja farú menyecske” – mondják felénk.¹¹ Sorolhatjuk még a példákat: *gangó* – a bográcsot tartó szolgálfa, *tütökiny* – a bólogató bogáncs, ami feltehetően kun szó¹², s ha már a növények tájnyelvi elnevezését említettük, nem hagyhatjuk ki a *karambél* (mezei fátyolvirág, a *cötkény* (*kutyatej*), *daku* – a bárányszőr bekecs, ugyanakkor gyakori családnév is. A tájnyelvi gyűjtések sorából nem hagyható ki a Szolnok megye Néprajzi Atlasza kérdőíveivel felgyűjtött számos nagykun-sági tájszó, amiből tudjuk, hogy – Kunmadarason a részeg emberre azt mondják „*bozálkodik, bebozított*” – a kun *boza*, (kölesből erjesztett sörféle, amit kunsavónak is említeneK Karca-gon) emléke maradt fenn.¹³

9 Györffy Lajos – Szűcs Sándor: Nagykun-sági tájszavak karcagi értelmezése. 1958. Györffy István Nagykun Múzeum Adattára (a továbbiakban: GYIMNA): 256.

10 Szűcs Sándor: A pusztá utolsó krónikása Túrkeve, 2003. 288–313. p.

11 Györffy Lajos: Nagykun-sági tájszavak és kifejezések gyűjteménye. In: Őrsi Julianna (szerk.): Túrkevei emlékkönyv 5. kötet. Túrkeve, 2001. 138–148. p.

12 Vásáry István szíves közlése: tüy diken – szűrés, tuskés jelentésű török szóból maradt a tájnyelvben.

13 Szabó László – Bellon Tibor – Csalog Zsolt (szerk): Szolnok megye Néprajzi Atlasza. Szolnok, 1974.

A múzeumokban őrzött tájnyelvi gyűjtések között különleges helyet foglal el a turkológusok érdeklődésére is számot tartó szójegyzék, amit Mándoky Kongur István gyűjtött fel. Akik ismerték őt, tudják, hogy egyik meg nem valósult álma egy kun szótár volt, aminek az előkészületeit megette. Részint terepmunkák során, részint irodalom alapján gyűjtött fel 345 szóból álló szószeretetet, amelyek közül ugyan számos eredete és jelentése kiderült, de bőven van még olyan, ami megfejtésre vár.

Alább közöljük ezt a szószeretetet, figyelemfelkeltésként a turkológusok felé s más, a tájnyelv iránt érdeklődő közönségnek.¹⁴

Kunsági szójegyzék:

Agbura, Agbúra, Akbura (családnév)

Agbura 'Fehér Tevecsődör' (személynév)

ajmás' szerető, kedves¹⁵ *ákos, ágos'* vízfolyás; áradáskor bővizű, szárazságban elapadó ér'

Ákos 'Fehér Sas' (személynév)

Alacs (családnév)

Alagaz 'Tarka lúd (gúnár)' (személynév)

Alakos 'Tarka Sas' (személynév)

arán

árboc, árbuc 'tökféle'

*árkán, árkány*¹⁶ *árkó* 'vetülékfonal, bélfonal' (parasztszövőszéknél vagy állványos szövőkeretnél használják így.)

Árog (karcagi családnév)

Aroszlán, Araszlán (személynév)

Ártogh (kunhegyesi családnév)

Atkár (személy- és helynév)¹⁷

Bajandor (személy- és helynév, törzs- és nemzetségnév)¹⁸

bajca (bájca, balca, barca, bárca, balyca) 'védőlevél, hivatalos irat, parancs, hatósági engedély; útlevel; a réveken, vámokon való szabad átkelés biztosítására a kun városok hatósága által kiadott, a Nagykun Kerület címerével és jelével ellátott fémbiléta; kunságiak útlevele, révbilétája, passzusa; marhalevel'

14 Magyar – kun szótmutató A szavakat Mándoky Kongur István gyűjtötte a Nagykunságon. A Kun nyelv magyarországi emlékei c. könyvében szerepelnek ezek a tájszavak, de némelyeknek nincs megadva a jelentése. A pirossal jelzett szavak jelentését, Bartha Júlia írta be, ezek ma is ismertek. A szószeretet a szolnoki Damjanich János Múzeum orientalisztikai gyűjteményében található. Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993.

15 Ajnároz, imád értelemben magma is használom. Teljesen hétköznapi szó a Kunságon. Torma József 1999. Birem bellő, ikem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag, 1999. 40–51. p.!

16 A lovak befogására (vagy a ménesből való kifogására) használt hosszú kötél. vetőpányva. A kunsági árkányt lószőrből és kenderbál fonták a kötélverők. Lásd: Bartha Júlia: A kunság népi kultúrájának keleti elemei Debrecen, 2002. 54. p.; Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993. 99–100. p! Megegyezik a baskírok hurkos köteléve „korok” Tagán Galimdzsán: A közlekedés módja és eszközei a baskíroknál és a kirgizeknél. In: Néprajzi értesítő, 1938. 121. p.; Tagán Galimdzsán: A farkasin mint rontószer a baskíroknál. In: Ethnographia, 1936. 87–89. p.; Hakan Aydemir: A kunok és török háttere. In: Magyar Nyelv 25. 1999. 425–433. p.

17 Vezess, irányítás jelentésű, amit Mándoky besenyő eredetűnek tart. Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993. 147. p.

18 Túrkevényben ragadványnév és dülönév is. Mándoky Kongur István: A kunok Ulas törzse és törökországi kapcsolatai. In: Jászkunság. XXI. (1976) 1–2. sz. 54–52. p.

bakombakk, l. *cötkény* (növénynév, *kutyatej*)

bán

bar

barag, *barág* 'nagy testű, hosszú, bozontos szőrű; nagy testű hosszú gubancos, bozontos szőrű pásztorkutya'

barág-kutya, *barágos-kutya* *A komondorra mondjuk.*

barágos 'hosszú, bozontos szőrű (kutya, ló); nagy bajuszos, szemöldökös, borostás arcú (ember); elhanyagolt szántóterület, melyet sűrűn borítanak a nagyra nőtt gyomnövények'

barca, *bárca* 'plomba, ólompecsét, ólompecsétes árcédula'

Baytemir 'Úr-vas' (személynév)

Becsene, *Becsene-sziget*, l. még *Pecsene* (helynevek)¹⁹ (*Belgele* (dűlőnév))

Berk (karcagi családnév)

bertő 'ezüst- vagy aranygolyócska; golyóbis formájú ezüst- vagy aranyaprólék'

bésmet

Betlen

bettyembe, l. *cötkény* (növénynév)

bicsak (*bicska*, *pásztorkészség*)

bika (*hím ivarú szarvasmarha*)

bír

bíró

bircseg, *bircseng* 'színes szalaggal, rafiával bevont lósörény egy fürtje, színes fonálból, selyemcérnából kötött kantárdísz'

bocsánik (*Bodoglár* (helynév))

Bojtorján (növénynév. *A bojtorján-gyökeret a népi gyógyászat is használja.*)

Bolány (személy- és helynév), l. még *Bulony*, *Bulán*

Bolmas (kunmadarasi családnév)

Borcsól, *Borcsul* (törzsnév)

boroma 'csavaros, csigás szarv'

boró 'fafuró, az ácsok fűrója'

borsó (növénynév)

boszorkány (*a Magyar néphit mitikus lénye. A néphit számos megjelenését ismeri, a Kunságon igen eleven a boszorkányhit.*)

bosztorma 'lószerzámdísz, nagy fémgomb; hivatalos irat, passzus, marhalevél; hivatalos irat, passzus, marhalevél'

Bota-Gőz (családnév)

19 Lásd: Kisújszállás határát! Bartha Júlia: A kunság népi kultúrájának keleti elemei. Debrecen, 2002. 44. p.!

20 Beklen, Betlej, Betler, Bekler Ómen név, várt, kívánt, óhajtott, őrzött jelentésben. Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993. 151–152. p., Torma József: Birem béllé, Íkem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag, 1999. 40–51. p.

21 Bozálkodik, be van bozítálva, mondják a részeges emberre Kunmadarason. A Szolnok megye Néprajzi Atlasza gyűjtése 1974. Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993. 100. p.; Bátky Zsigmond: Kivesző gabonaféléink (tönköly, köles, tatárka) In: Földrajzi Közlemények, XLVI. 1918. 23–35. p.; Történelmi Etimológiai Szótár (a továbbiakban: TeSz) Budapest, 1967. I. kötet 356. p.

Botka (gyakori családnév)

Boz 'Szürke' (személynév)

boza (kölesből erjesztett sör)²¹

boza-cibere (Kukorica lisztből főzött cibere, kunsavó)²²

bödönye

bödörge (kedveskedő kifejezés a kóválygóra, folyton bödörög, elmáskál, kólönösebb cél nélkül kódorog)

böjt (nagyünnepek, kiváltképp a húsvét előtti nagyhéten tartott időszak, amikor csak zsír-szegény ételeket fogyasztanak, vagy egyáltalán nem vesznek ételt magukhoz az emberek. Szokás büntetésként ráböjtölni valakire, így jobban fog az átok.)

börcsög 'a színes szalaggal, rafiával bevont lósörény egy fürtje, színes fonálból, selyem-cérnából kötött kantárdísz' (Börcsök alakban családnév is!)

Böreberde (családnév)

börötörgíny

bögöly (útálatos nagy légy, ami főleg a lovak körül fordul elő. Erős a csípése, mint a darázscsípés.

Buga (személy- és helynév) Túrkeviden gyakori családnév. *Bika* jelentésben. Van egy galambfajta is, nagytestű, alföldi gyatyás galamb, *bugagalamb* a neve.

búgó 'bilincs, békó' (A lovak lábára teszik, hogy ne tudjanak elfutni.

Bulony, *Bulán* (személy- és helynév), l. még *Bolány*

Butak (családnév is, *bodag* formában *kaparéék kenyértésztaból sült tésztaféle*, amit reggelire ettek frissen, vagy a gyerekek kapták. Még van olyan pék, aki süt ilyet, pl. Tiszaföldváron.)

Buzogány (legénybot, ami a középkori fegyver formáját őrizte meg. Virtuskodásra használták a legények, Kunhegyesen különösen nagy divatja volt, nem készült fotó a XX. század elején úgy, hogy a legény ne tartotta volna kezében a buzogányát. A múzeumokban szép darabokat lehet látni, díszes, hat-nyolctüskés buzogányokból.)

Bűn

bűrcsög 'az irha szöszös bolyha'

bütü 'vég, végződés, valaminek a vége, hegye, sarka'

cap 'sor, rend' (a juhászattal kapcsolatos szó, capolnak a juhok legelve sorjáznak a réten.²³

cötkény 'kutyatej; kutyatej-féle növény'

csabak 'egy halfajta' (check Rásonyi)

Csabak (személynév)

csabos 'sebes vágta'

csajnat 'rág'

csákány (hegyes nyeles szerszám, amivel követ lehet törni)²⁴

Csalaj-ér, *Csalajír* (személy- és helynév), l. még *Gyalajér*, *Sallajér*, *Zsalajír* (Kunmadaras)²⁵

Csalit (csalitos, bokros, sigés a kert végében. „Mozog a sigés, tán most megy a szerető....”

Csanak (ívó edény, pásztorok használták, rendszerint fából készült szép faragással.)

22 Balassa Iván: A magyar kukorica Budapest, 1960. 423–424. p.

23 Fazekas Mihály: Kunmadaras juhászata. Karcag, 2009.

24 Ligeti Lajos: A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban. Budapest, 1986.543. p.

25 Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei Karcag, 1993. 147–148. p.

Csaprag (*sabrák* a *huszároknál* használt *díszes nyereg alá való takaró*)

csaska, 'vadas szőrű réti disznó', l. még *saska*

csat (a szíj összezárásához használt fémzár)

csattog 'egy fajta bogyós termésű cserje'

Csélkajdár (személy- és helynév)

csender

Csegele (helynév)²⁶

csenger

cseralma

Csertán, Csörtán (törzsnév)

Csikmasz (családnév)

csil

csipa (váladék, gyulladt szem, vagy sérült fa gyantás váladék)

csobár (*csobán, csobolyó, ivó edény a kunsági pásztoroknál. Fadongájú, kb. 5 liter víz fér bele.*)

Csokmor (személy- és helynév)

csollák (*csolák, csollák, család*) 'fállábú, sánta; kancsal'

Csongor, Csongar (család- és helynév)

csögöcs

*csök*²⁷

csökik

csökken (fogyatkozik)

Csőreg (*katona – jelentésű szó, gyakori családnév Karcagon, Kisújszálláson és a Hajdúságban.*)

Csúnya (*rút, a szép ellentéte*)

Csuvak, Csuvag (családnév) (Csivag alakja is ismert, *napfény jelentésű, Kunmadara-son és Túrkevén ismert.*)

Dajnak (személy- és helynév)

daksi 'nagyszerű, kiváló, igen jó; vacak, ócska, silány'

daku (*báránybőrből készült ujjas félkabát. Daku családnévként is ismert a Kunságon.*)

dalpag 'igen lapos, nagy széles, lapos tér'

dara (őrölt gabona)

déldom 'hirtelen, egyszerre, egyből; (emberre, élőlényre is értve:) sebes, gyors, nem sokat gondolkozó'

delégel, delléngel, dellégel 'enyhén, könnyedén kocog [lóról]'

díj (elismerésként adott tárgy)

dió (*Junglas regia*), fafajta,

Dubáncs (családnév)

düc, düc 'a 100 jele a rovásfán', l. még *gyűc*

²⁶ Kiskunság, helynév, ahol előkerült a csegelei kun vezér sírja. Lásd: Horváth Ferenc ???

²⁷ Bikacsök, a bika nemi szerve, ami megszáritva és kihúzva kb. 1 m. hosszú is lehet. Verekedésre használták A Dél-Alföldön az első fiúgyermek keresztelését hívták csöknek. A legszegényebb család is megülte a csököt. Lásd: Bartha Júlia: A kunság népi kultúrájának keleti elemei Debrecen, 2002. 56. p.; Hoppál Mihály – Tátrai Zsuzsa: Keresztelés. In: Néprajzi Lexikon II. Budapest, 1987. 159. p.!

düllöngél (imbolyogva jár, a részeg emberre mondják)
egyház (vallási szervezet, keresztény egyház, egyházas hely – templomos hely, ahová a középkori kunok települtek)
Eletle, Elekle 'Özes' (helynév)
élet 'bőrt tör' (a kenyérgabonát hívja a paraszt ember életnek)
engér 'szürkület'
Érbuga (határrésznév) (Kunmadarason családnév is. Férfibika, hős, erős jelentésű.²⁸ ere 'óriás, fene nagy')
Erk (személy- és helynév)²⁹ *etek* 'csizma'
Gyalajér, Zsalajér, Sallajér (személy- és helynév)
Gyalajér (személy- és helynév), l. még *Csalaj-ér, Csalajír, Sallajér, Zsallajér*
Gyalán (személy- és helynév)
gyalbac 'egy fajta növény'
Gyarkony (személy- és helynév)
Gyarló könnyen kísértésbe eső személy
Gyarman (személy- és helynév)
Gyarok (személy- és helynév)
gyeles
gyenge 'menyecske'
gyeteginy
Gyobáncs (személy- és helynév)
Gyolcsa (személy- és helynév)
gyón (bűnt megvall) gyökön, gyökint, gyögen
györmő (zsörmő)
gyú 'belet kapar, tisztít'
gyúr
gyűc l. még *düc, düc*
hurok kungörcs, kötélből kötött görcs, amivel a lovakat a jászolhoz kötik. Egy rántással ki lehet oldani, de amikor az állat húzza, csak egyre szorul.
ijér 'ivadék; ménes'
Iloncsuk (törzsnév)
Imád (ajnároz, nagyon szeret , mindenk felett tart valamit vagy valakit)
ingel, ingél 'mereven, erősen, nagyon figyel, néz'
irány
irgalom
irkett
kabak, l. még *kobak*
Kada (személynév)
Kajatmasz (kunhegyesi családnév)
kajtár, kajtár madár vándormadár

28 Torma József: Bérem bélő, íkem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag, 1999. 46. p.

29 Akarat, szabadság. – Torma József: Bérem bélő, íkem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag 1999. 46. p.

kalauz

kalkoboz, kolkoboz, kókoboz 'italboltok előtt hagyott kerékpárokra vigyázó koldusféle, magukra maradt öreg emberek kezén megmaradt kezdetleges zeneszerszám'

kamcsi 'karikásostor; rövid nyelű, rövid szíjú ostor, lovaglóostor, korbács; kocsisostor'

kamcsika (a lovak hajtására használt roved nyelű ostorféle, díszes szíjsallanggal. Abban különbözik a karikásostortól, hogy utóbbi mérete alig egy meter, míg a karikás szíjja legalább két-három méter.)

kamsi 'hosszú nyelű, erős ökör- vagy bivalyostor'

kamzsi, kámzsi 'hosszú nyelű, ökör- vagy bivalyhajtó ostor'

kancsi 'kis szíjostor'

kancsika, kandzsika 'kis szíjostor; karikásostor'

kancsis (kancsal, bandzsi, keresztben áll a szeme)

kandúr (kanmacska)

kandzsi 'kancsuka, ostorféle verőszerszám'(lásd kamcsi)

kangur *Kangur családnev, Karcagon gyakori, pej ló jelentéssű szó*

Kangur, Kongor 'Barna' (személynév) (pej lószín és gyakori családnev a Nagykunságon)

**kangyaga* 'nyeregszíz'

**kangyig, kangyiga* 'nyeregszíz'

kangyik (kangyik, kancsiga) 'nyeregszíz'

Kapcsog (családnev), l. még *Kopcsog*

kapkán 'csapda, egérfogó'

kapkána 'deszkacsapda, egérfogó'

kapkantyú 'ürgefogó eszköz'

kapkány 'fából és vasból készült róka-, és görényfogó csapda'

kapkantyú 'ürgefogó'

kaptán 'deszkacsapda'

kaptány 'nyereg faváza, nyeregszárny, kápa'

kaptony 'szürkankó' (pásztorviselet)

Kara 'Fekete' (személynév) földrajzi névként Karcag és Kisújszállás határában Kara-gát, Kara János gátja (történeti monda is fűződik hozzá.)

Karabuka (helynév)

Karacs 'Feketécske' (személynév) Kisújszálláson gyakran előforduló családnev

karak 'zsvány, betyár, tolvaj, rabló'

Karakas (személynév) Kisújszálláson gyakori családnev

karakol 'kirabolja a vásárt'

karakotány (?)

karalgány (*kotorgány* – *kotorgány egy idő van odakinn' veszettrossz, hófúvásos idő*)

Karamaz 'Nem-néz', 'Nem-figyel' (személynév)

karambél, karambeél 'mezei fátylvirág, olocsán-csillaghúr, réti kakukkszegfű, réti kakukktorma' (karanfil !!! *Diantus- szegfű*).

Karacson (család- és személynév) figyeljen, legyen éber jelentéssű ómennév

Kargala (személy- és helynév) Karcag és Kisújszállás határában határnév

Kargoj, Karagoj, Karagoly, Karaguly, Garagoj, Garaguly (túrkevei, kunmadarasi, karcagi családnév)

Karszak (személynév)

kárta

katak

Katoncsa (helynév) (Karcag határában kunhalom név. Asszonyzállás középkori falu területén. Katoncsa – asszonyka, úrnő jelentésből.

kegbere 'nagykunsági lovasjáték' (Kökbar, buzkasi néven elhíresült lovasjáték, amikor egy juh vagy kecske teteméért versenyeznek a lovasok. Jó harci játék, amit a török népek mind-egyike ismer.)

Kelde (családnév)

kéneső, l. még *kínyeszú*

Kenges (családnév)

kentreg, köndreg, kentreng, kentereg 'szügyellő', l. még *kömödörög* stb.

kérpitkény 'szamárlenyer (*Echinops*)', l. még *kírpitkény*

Kétboka (túrkevei határrésznév)

ketek 'csorba, foghíjas'

Ketelegaska (családnév)

kínyeszú, l. még *kéneső*

kírpitkény, 'szamárlenyer (*Echinops*)', l. még *kérpitkény*

kiskamcsi lásd *kamcsi*

kobak, l. még *kabak* (fej, „vigyázz, *be ne verd a kobakod!*”

koboz elkoboz, elvesz valamit, koboz, kobza, hangszer

kocsány gyümölcs magháza, almakocsány

Kocsér (személy és helynév)

Kocskor (karcagi családnév)

kojocskán

kolodon

komandur 'kun'

komócsin

komondor nagytestű, hosszú, göndör szőrű pásztor -kutya fajta

Kongor Tege 'Barna Vadkecskebak' (személynév)

Kongrulu (helynév)

Kongur

Kól, Kool, Kór, Koor (törzsnév)

Kopcsog (családnév), l. még *Kapcsog*

kora

kórgan

Korokmasz (kunhegyesi családnév)

Kosogacs, Kosagacs (kunhegyesi helynév)

kosló 'telelőhely; télire meghagyott, nyáron nem legeltetett réti legelő'

koszma 'rossz tej' kozmó – a fejbőrön lévő gombás fertőzés, főleg kisgyermeknél

- kozma leégett tej, lekoz mált tej
 köginy 'fejéskor a bárányok egymás mellé kötésére való hosszú kötél'
 Kökcse 'Kékes, Szürkés' (személynév)
 kököröcsin növény
 köldök köldökzsinór, ami a gyermek méhen belüli táplálására szolgál, köldökcsont sorsvető szerepe van a Kunságon, az ajtó sarokvasára akasztják a leszáradt köldökcsontot, hogy „hadd legyen az a lány sarkon-forgó, ügyes, eleven”.
 kömődörög, kömődreg, kömődrög, kömőndörög, keméndereg, kentereng, kentereg, kémendereg, kimendereg, kémendereng, kimendereng, 'szügyellő', l. még kentreg stb.
 köndreng, kőngreg, kentreg, kentereg, köndreg
 könyök 'nagy veder'
 könyörül büntetését elengedi, megbocsájt
 köpenyeg viseleti darab, pásztorköpenyeg, kepenek
 Köszömös (karcagi családnév)
 Kötöny, Kötén, Kötény (helynevek) ülep jelentésű szó, átvitt értelemben lóra termett, jól üli meg a lovat
 Kötszállás (helynév) Ködszállás, Karcag és Berekfürdő határában, Orgondaszentmiklós egykori kun falu mellett.
 kuba
 Kulán, Kulány (család- és határrésznév)
 Kuman, Komán, Komony (személynevek)
 kun
 kúrt
 Kuvándok (karcagi családnév)
 Kuvasz örökutya
 Kürküle (helynév)
 kűrmet 'csomóz, jól megköt'
 kűrő 'könnyen oldódó kötés'
 lacsuha pásztorétel, öreglebbencs
 legikamcsi
 mandolin
 maszlag
 Mengile, Mengele (hely- és családnév)
 Monar (család- és helynév)
 mónárkőd, maonárkőd szárazkőd'
 Murdar (személynév)
 nagacsi akácfa virágja
 Náncs (családnév)
 nyögér, nyögér
 ócsag személynév
 Olás (törzsnév)
 olló, kecskeolló gyapjúvágásra használt eszköz

ondó tudjuk mi, csak hogyan fogalmazzuk meg
ontog, ontok 'kis darab kenyér, maradék darab kenyér, morzsa, kenyérmorzsa'
Orog, Orogh (családnév)
orosz
oroszlán
Otor (család- és helynév)
őgőj
öreg öregtízta, öreglebbencs vagy *gombóta* (reszelt tészta öregen) pásztorétel
örmeg
örmény
őrös 'páskom'
özön
Pecsene, Pecsene-sziget, l. még *Becsene* (helynevek)
pőcsik
remcsik
Sallajér (személy- és helynév), l. még *Csalaj-ér, Csalajír, Gyallajér, Zsallajér*
saska 'vadas szőrű réti disznó'
Saska (családnév)
sereg
sömörcsög
szaricsóka
szágom 'déliab'
Szálgor (helynév), l. még *Zádor*
szándok-láda 'kelengyeláda'
Szank (helynév)
szélvitte batybakk, l. *cötkény*
szettyike, l. *cötkény*
szettyiny, szettyin, szettyinkóró, l. *cötkény*
szítlőkőgyfű, l. *cötkény*
szítrepűji, l. *cötkény*
szobozga 'büröksíp, kórésíp'
Szokor, Szokur (családnév)
szongor
szonka
Szuvicsméz, Szüvicsméz (karcagi családnév)
szűcsleginy, l. *cötkény*
taga 'asszony' családnév Karcagon
Tajmasz (családnév)
tala! tala! 'kutyauszító szó'
Talla 'Füzes', 'Fűzfás', 'Rekettyés'
Talmasz, Talamasz (családnév) túrkevei családnév, eszméletét nem veszíti el jelentésű kun szó.³⁰ *tamba* (tanga) tulajdonjegy

30 Torma József: Bírem bélő, ikem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag 1996.76. p.

- tang* 'réti legelő, a réti szigeteken lévő legelő'
Tázlár (helynév)
Teke (család- és helynév)
Tekele 'Kecskebakos' (helynév)
Tekes (család- és helynév)
tengeri, tengere, tengiri 'Isten'
Tengeri 'Isten'
tere 'bőr'
terem
tésó 'béklyó'
tezgen 'szár'
tilalom, tilalom
tilos, tilos
tilt
tinneg 'füstfogó'
tobógu
Tokszaba (törzs-, nemzetségnév) ragadvány név Karcagon
Torajgoj 'Pej Csődör' (személynév)
Torcog, Torcok (családnév) „tócom torcok” kun kiszámoló részlete, a torszik, a kumisz tárolására használt bőrkulacs neve
torgányó 'egy növényfajta (de mi?)'
toronga
torontáj (torontál) torontál, török kenéznevek kun hely és személynévként fordulnak elő.³¹
Torta, Tortavölgye, Tortapart (helynév)
tömrő
töre (türe) 'módos gazda'
Törtel (helynév)
Tőzeg leveles gané – marhatrágya, amit megszártva összegyűjtenek és tüzelőként használják
Tuman 'Köd' (személynév)
tutka
Tügel (személynév)
Tülkele 'Rókás' (helynév)
tűny 'az árkány, vagy más szóval vetőpányva végére vetett hurok'
tűtökíny (növénynév) *Túrkeviden Györffy Lajos írt róla, szúrós növény*³²
ujjmak 'gyűszű'
Uzun (karcagi családnév)
Ügüle 'jelentés?' (helynév)
ülös
valag ülep

31 Györffy István: Torontál, basa. Török kenéznevek kun hely- és személynévként fordulnak elő. In: Magyar Nyelv. 21 (1925) 270–271. p.

32 A tűtökíny – bólogató bogáncs, vagy Máriatővis néven ismert jellemző szúrós gyomnövény.

Zádor (helynév), l. még *Szálgor Karcag határában Zádor-ér, ami a Tisza áradásait vezette le a Sárrét mocsarába*

Zsallajér (személy- és helynév), l. még *Csalaj-ér, Csalajír, Sallajér, Zsalajér*
zсарat 'beleegyezik valamibe, rááll valamire, helyesel'

zсарé! 'úgy van, ez az, bravo!'

Zsérence 'Vöröses, Rótes' (személynév)

Zsete (személy- és helynév)

zsügön

Egy évszázad telt el azóta, hogy a tájnyelvi gyűjtés elkezdődött a Nagykunságon. Ez alatt az idő alatt a legtöbb tudományterületen megszülettek a szintézisek. A különféle területeket felölelő monográfiák és a múzeumok adattáraiban őrzött szöszedetek jó alapul szolgálnának arra, hogy egy nagykunsági tájszótár szülessen, amelyben a mi vidékünk nyelvi öröksége igazi pompájában megmutatkozhatna.

Felhasznált irodalom

- Baksai Károly
 1884 Kunsági szólások in: Magyar Nyelvőr. XI. füzet. 523–524. p.
- Balaceb, F. H.
 1984 Narodnoe dekorativnoe iszkusstvo Tatarsztana. Kazany, Tatarszkoe Knyizsnoe. Izdatelsztvo, Kazany.
- Balassa Iván
 1960 A magyar kukoria Budapest, 1960. Herman Ottó Túrkevíben. i.n. Emlékkönyv a túrkevei múzeum fennállásának 20. évfordulójára. Túrkeve, 1971. 179–193. p.
- Bartha Júlia
 A táltos és a boszorkány a karcagi néphitben (kézirat) A: Györffy István Nagykun Múzeum Adattára. GYINMA: 219.
- 2002 A kunság népi kultúrájának keleti elemei Debrecen.
- Bátky Zsigmond
 1918 Kivesző gabonaféléink (tönköly, köles, tatárka) In: Földrajzi Közlemények, XLVI. 1918. 23–25. p.
- Bellon Tibor
 1973 Adalékok a csárdák keletkezéséhez in: Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve Szolnok. 127–133. p.
- 1973 Karcag város gazdálkodása. – Földművelés Szolnok.
- 1974 A karcagi tanács gazdasági irányító szerepe a 18–19. Században in: Paraszti társadalom és műveltség Szolnok. 74–84. p.
- 1974 Utcák, zugok, porták. Adatok Karcag településtörténetéhez in: Nagykunsági füzetek I. Karcag. 101–127. p.
- 1979 Nagykunság. Gondolat kiadó, Budapest.

A NÉPI KULTÚRA NYELVI ÖRÖKSÉGE

- 1981 A köles termesztése és keleti párhuzamai. in: Ethnographia XCII. 2–3. 233–258. p.
- 1980 A Nagykunság történeti tudata. in: A magyar nép tudósa Karcag. 85–90. p.
- 1987 A Nagykunság néprajzi kutatása. 1985 in: A Jászkunság kutatása. Kecskemét. 132–163. p.
- 1996 Beklen. A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII–XIX. században (történeti-néprajzi tanulmány) Karcag.
- Benkő Loránd (főszerk.)**
- 1976 A magyar nyelv történeti etimológiai szótára (III. köt.) Budapest. 852. p.
- Berze Nagy János**
- 1897 Népmesék Heves- és Jásznagykunszolnok megyéből Budapest.
- Bognár András**
- 1985 Kun helynevek és személynevek Bács-Kiskun megye földrajzi nevei között. In: Fazekas István – Szabó László – Sztrinkó István (szerk.): A Jászkunság kutatása. Kecskemét – Szolnok, 1985. 1987. 93–117. p.
- Buka László**
- 1996 Hajdú-Bihar megye jeles kiemelkedései. In: Dombok, halmok, kurgánok. A Dél-Nyírségi Tájvédelmi Egyesület kiadványa Debrecen.
- Csefkó Gyula**
- 1926 Kunkapitány. In: Magyar Nyelv XXII. 260–266. p.
- Dankó Imre**
- 1962 Az almaszimbolika magyar vonatkozásai. In: Ethnographia. 565–569. p.
- Domonkos Ottó**
- 1962 A süveg viselet történetéhez. In: Néprajzi Értesítő XLIV. évf. 141–153. p.
- Dorogi Márton**
- 1958 A bunda. In: Jászkunság. 1–2. sz. 41–48. p.
- 1978 A csont, a szőr, a toll, a tojánhéj és a trágya felhasználása a Hajdúságban és a Nagykunságban. In: Ethnographia. 586–599. p.
- 1961 A kunsági kisbunda In: Múzeumi Levelek 5. Szolnok. 13–16. p.
- 1973 Sárreti és Nagykunsági adatok a kacagány viseletéről In: Szolnok megyei Múzeumi Évkönyv Szolnok. 137–147. p.
- Faragó János**
- 1897 Karcagi tájszók. In: Magyar Nyelvőr. I. füzet 46. p.
- Fazekas Mihály**
- 2009 Kunmadaras juhászata. Karcag.
- Füvessy Anikó – Kaposvári Gyula**
- 1974 A birkahús elkészítése; fogyasztása. In: Szolnok Megye Néprajzi Atlasza. Szolnok. 220–221. p.
- Gombocz Zoltán**
- 1915 Árpád-kori török személynevek. In: Magyar Nyelvtudományi Közlemények. (Kolbaz) Budapest. 16. p.

Gunda Béla

1976 A „kunkötésről” in: *Etnographia*. 1–2. 193–194. p.

Györffy György

1948 A kun és komán népnév eredetének kérdéséhez. In: *Antiquitas Hungarica* 2. 158–176. p.

Györffy István

1909 Az alföldi ló. In: *Magyar Nyelvőr* 10. (1909) 464–465. p.

1910 Az alföldi szarvasmarhák. In: *Magyar Nyelvőr* 11. (1910) 162–163. p.

1921 Csuba Ferenc táltos körözése in: *Etnographia*. 1–6. sz. 136. p.

1922 Nagykunsági krónika. Karcag.

1925 Torontál, basa. Török kenéznevek kun hely- és személynévként fordulnak elő. In: *Magyar Nyelv* 21. köt. 270–271. p.

1925 Nagykun szűrhimzések. I. Budapest.

1925 Torontál, basa. Török kenéznevek kun hely- és személynévként fordulnak elő. In: *Magyar Nyelv* 21. (1925) 270–271. p.

1926 Kun kép – jáász kép. In: *Néprajzi Értesítő*. 94.

1926 Adatok a tar viselethez In: *Etnographia* 1. sz. 29–30. p.

1928 Takarás és nyomtatás az Alföldön Budapest.

1931 Adalékok a Nagykunság régi földműveléséhez. In: *Etnographia*. 3. sz. 149. p.

1933 Népviselettörténeti adatok in: *Etnographia*. 1–2. sz. 28–32. p.

1936 Farkasgégén eresztett. In: *Etnographia*. 82–85. p.

1937 A farkas-ín, mint rontószer a baskíroknál és a nagykunoknál. In: *Etnographia*. Népélet. 472. p.

1937 A nagykun viselet a XVIII. században In: *Etnographia-Népélet*. 123., 122. p.

1938 Erkölcstörténeti adatok a XVIII. századból. In: *Etnographia Népélet*. (XLIX évf.) 1–2 sz. 240–241. p.

1942 Kunhalmok és telephelyek a karcagi határban. In: *Magyar nép, magyar föld* Budapest. 46–49. p.

1943 Pásztorépítkezés a Magyar Alföldön. In: Györffy György (szerk.): *Magyar falu, magyar ház*. Budapest. 161–221. p.

1943 A tőzegvetés in. *Magyar falu, magyar ház*. [Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta Györffy György] Budapest. 156–160. p.

1984 Kuruzslók, boszorkányok. In: *Nagykunsági krónika*. Karcag. 93–104.

1942 A nagykun tanya. In: Györffy György (szerk.): *Magyar nép, magyar föld*. Budapest. 112–132.

Györffy Lajos

1965 A nagykun nép életmódja a késő középkorban. In: *Múzeumi Levelek* 7–8. köt. 42–46. p.

2001 Nagykunsági tájszavak és kifejezések gyűjteménye. In: Örsi Julianna (szerk.): *Túrkevei emlékkönyv*. 5. kötet. Túrkeve, 2001. 138–141. p.

A NÉPI KULTÚRA NYELVI ÖRÖKSÉGE

- Györfly Lajos – Szűcs Sándor
Nagykunsági tájszavak karcagi értelmezése. GYINMA: 256.
- Herman Ottó
1914 A magyar pásztorok nyelvkincese. Budapest. 245. p.
- Illéssy János
1887 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. III–XI. füzet
1887 Adalékok megyénk ref. papjainak, tanítóinak névsorához. In: Nagy-kunság. ápr. 3. 14 sz. 1–2. p.
1887 Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Árpád-kori vízrajza. In: Nagy-Kunság. 5–6.
1887 A kolbasszéki nagykunok hatalmaskodási pere 1522-ben. In: Nagy-Kunság. 45–46.
1889 A jászkun huszárság a hét éves háborúban. In: Nagy-Kunság. 2. sz. 1.
1890 Határperek Karczag és Püspökladány közt. In: Nagy-Kunság. 13–15.
1890 Adalék a jászkunok történetéhez In: Nagy-Kunság. 6. sz. 5. p.
1892 Síralmas idők. In: Nagy-Kunság 1891. 47–52. 1892. 1–5. sz.
1894 Százestendő dolgok. In: Nagy-Kunság. 41–45.
1897 Határper Karczag, P-ladány és Nádudvar közt. In: Nagy-Kunság. 13. sz. 2. p.
1899 Túrkevi múltjából. In: Nagy-Kunság. 15 sz. 1–3. p.
1900 A jászkun kerületek visszaállítása 1745-ben. In: Századok. 247–249. p.
1902 Kageneck utinaplója a Jászkunságról 1703-ban. In: Nagy-Kunság. 1902. 31., 32. sz.
1902 Törekvések a Német Lovagrend meghonosítására Magyarországon. In: Századok. 233–248. p.
1904 Szemtanu leírása a Jászkunság birokba vételéről. In: Nagy-Kunság. 1994. 1–3.
1905 A Jász-Kunság eladása a Németh Lovagrendnek. In: Századok.
- Kimnach Ödön
1903 Helynevekhez fűződő mondák Karczag vidékén. In: Ethnographia, 1903. 60. p.
- Kovács István
Kovács József
1879 Táltoshistória. GYINMA: 477.
- Kun Géza
1885 A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. Budapest. 60.
1982 Újabb adatok a kún Petrarca-codexhez /Kun Géza/ Budapest.
- Ligeti Lajos
1986 A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban Budapest.
- Lőrincz Károly
1873 Kunszentmártoni szók és szólás módok In: Magyar Nyelvőr. X. f. 474–475. p.

- 1874 Népnyelv hagyományok, szólásmódok: Kunszentmártoniak. In: Magyar Nyelvőr. 1874. 1. sz. 31–32. p.
- Mándoky Kongur István
- 1976 A kunok Ulas törzse és törökségi kapcsolatai. In: Jászkunság XXI. (1976) 1–2. sz. 54–59. p.
- 1993 A kun nyelv magyarországi emlékei. Karcag.
- 2012 Kunok és magyarok (szerk. Vásáry István). Budapest.
- Mezey Ferenc
- 1879 Nagykunági közmondások. In: Magyar Nyelvőr. 1879. XI. 518. p.
- 1884 Tájszók Nagy-Kún Karczagról. In: Magyar Nyelvőr. 1884. IX. füzet 432. p.
- Németh Gyula
- 1922 Karcag. In: Magyar Nyelv 18. 1922. 125–127. p.
- 1990 Árpádkori törökjeink. In: Törökök és magyarok I. Budapest. 438–455. p.
- 1953 Kun László király nyögérei. In: Magyar Nyelv. 1953. 304–318. p.
- 1921 Török jövevényszavaink középső rétege. In: Magyar Nyelv. 22–26. p.
- Örsi Julianna
- 1988 A Nagykunág, mint néprajzi csoport. In: Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve. 1988. 347–366. p.
- 1996 A Jászkunság összefogása. Karcag.
- 1998 A nagykun társadalom. In: Novák László (szerk.) Az Alföld társadalma. Nagykovács. 187–238. p.
- 1999 A Nagykunág néprajzi körülhatárolása. In: TISICUM. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok. 93–96. p.
- 2003 Örsi Julianna – Dankó Imre (szerk.): Szűcs Sándor a pusztá utolsó krónikása Túrkeve.
- Paládi Kovács Attila
- 1966 A boza kultúrtörténeti háttéréhez. In: Műveltség és hagyomány. VIII. 71–84. p.
- 1981 Keleti hozadék a magyar pásztorkultúrában. In: Emlékkönyv a túrkevei múzeum fennállásának 30. évfordulójára Túrkeve. 109–125. p.
- 1993 A magyar állattartó kultúra korszakai. Budapest.
- Papp Antal
- 1874 Kőrösán (Túrkeven lejegyzett gyermekjáték). In: Magyar Nyelvőr. 10. sz. 521–522. p.
- 1874 Tájszók Túrkeveiek. In: Magyar Nyelvőr. 229–230. p.
- 1874 Túrkevei tájshók. In: Magyar Nyelvőr. 10. 472–473. p.
- 1875 Túrkevei tájshók. In: Magyar Nyelvőr. V. füzet 227–228. p.
- 1998 Kunok a kelet-európai steppén és Magyarországon. In: Az Alföld társadalma Novák László (szerk.): Nagykovács. 109–146. p.
- Rásonyi László
- 1936 Kolbásszék. In: Magyar Nyelv 32. 36–37. p.
- 1956 Mit mondanak Szolnok megye földrajzi nevei? In: Jászkunság III. évf. 2. szám. 75–80. p.

A NÉPI KULTÚRA NYELVI ÖRÖKSÉGE

- 1966 A Kiskunság középkori helyneveihez. In: Magyar Nyelv LXII. 164–170. p.
- 1976 Azonos földrajzi nevek a baskír és magyar földön. In: Magyar Nyelv LXXII. 48–53. p.
- 1992 Régészeti tanulmányok a jászokról és a kunokról. Debrecen. (Folklór és Etnográfia 64. szerk. Ujváry Zoltán)
- 1994 Újabb szempont I. Lajos 1349 november 5-én Gyulafehérváron kelt oklevele értelmezéséhez. In: Bagi Gábor (szerk.): A szülőföld szolgálatában. Tanulmányok a 60 éves Fazekas Mihály tiszteletére. Szolnok. 63. p.
- Simonyi Elek
- 1890 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. 576. p.
- 1891 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. I. f. 45. p.
- Stomp József
- 1852 Kisújszállási tájszók. In: Magyar Nyelvőr. III. füzet 143–144. p.
- 1890 Kunsági tájszók Kisújszállásról. In: Magyar Nyelvőr. V. füzet 238. p.
- 1891 Kunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. VI. 287–288. p.
- Szabó Ildikó
- Kun eredetű kunhalomnevek a Nagykunságban GYINMA: Orientalisztikai Gyűjtemény. 78–98.
- Szabó Imre
- 1872 Helynevek Kisújszálláson. In: Magyar Nyelvőr. V. f. 230. p.
- 1873 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. III. f. 135–137. p.
- 1873 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. VIII. f. 325–327. p.
- 1874 Nagykunsági tájszók. In: Magyar Nyelvőr. 176–177; 233; 281–282, 367–368. p.
- Szabó Imre II.
- A táltoshiedelem-kör néhány sajátos vonása a Nagykunságban GYINMA: 2407.
- Szabó László
- 1988 Az Alföld néprajzi kutatása Györffy István fellépése előtt. In: Györffy István az Alföld kutatója és életművének irodalma (Nagykunsági füzetek 6. szerk. Bellon T.) Karcag – Szolnok. 10–20. p.
- 1989 Adatok Kunhegyes néprajzához. In: Szurmay Ernő (szerk.): Tanulmányok a 700 éves Kunhegyes-ről. 71–79. p.
- 1989 Etnikus gyökerű elemek a jászok kultúrájában. In: Bereczki Ibolya – Gulyás Éva (szerk.): Néprajzi tanulmányok. Szolnok. 67–75. p.
- 1989 Paraszti olvasás és a folklór. In: Bereczki Ibolya – Gulyás Éva (szerk.): Néprajzi tanulmányok. Szolnok. 169–185. p.
- 1989 In: Bereczki Ibolya – Gulyás Éva (szerk.): Néprajzi tanulmányok. Szolnok.
- 1998 Könnyű lovassági fegyverből legénybot. Egy kun eredetű fegyver fennmaradása és funkcióváltása a magyarországi kunoknál. In: Múzeumi Krónika. 15–19. p.
- Szemerkenyi Ágnes
- 1987 Káromkodás [szócikk]. In: Néprajzi Lexikon III. 81. p.

- Szendrey Imre
1886 Ecsegh és Orgonda. Régi kún történet. In: Délibáb. Kún és jászregék a magyar nép számára. Karcag. 4–13. p.
- Szentesi Tóth Kálmán
1929 Lakodalmas szokások a Nagykunságon. Karcag. 18. p.
- Szilágyi Miklós
1996 A nagykun öntudat. In: Bellon Tibor – Örsi Julianna (szerk.): A Jászkunság összefogása. Karcag. 171–193. p.
- 1974 Szabó László – Csalog Zsolt (szerk.): Szolnok Megye Néprajzi Atlasza. Szolnok.
- Szűcs Sándor
 Viaskodó táltosok a Nagykunság néphitében GYINMA: 249.
- 1965 Az ónosfa meg a buzogány. In: Múzeumi Levelek 7–8. köt. 33–35. p.
- 1952 Ősi mintájú ábrázolások pásztori eszközökön. In: Ethnographia. 160–166. p.
- 1958 Életfaábrázolás a nagykunsági pásztorok díszítőművészetében. In: Múzeumi Levelek. 21–23. p.
- 1969 Betyárok, pandúrok és egyéb hírességek Budapest. GYINMA:
1958 Karcag város szegelyes határa. 274.
 Népmondák a tatárjárásról. GYINMA: 328.
 Apavára mondája. GYINMA: 329.
 Bengecseg halma mondája. GYINMA: 330.
 Táltostörténetek. GYINMA: 503.
 A sámánizmus emléke a nagykunsági népi orvoslásban. A: GYIMN 510.
 Karcagi határnevek. GYINMA: 54.
 Karcag város szegelyes határa. GYINMA: 274.
- 2003 A puszta utolsó krónikása. Örsi Julianna – Dankó Imre (szerk.)
Tagán Galindzsán
1936 A farkasín mint rontószer a baskíroknál. In: Ethnographia. 1936. 309. p.
- 1938 A közlekedés módja és eszközei a baskíroknál és a kirgizeknél. In: Néprajzi Értesítő. 1938. 233. p.
- Tálas István
 Hozzászólás a magyarországi kunok etnikumának kérdéséhez. In: Népi kultúra – népi társadalom V–VI. Budapest. 485–490. p.
- 1936 A farkasín mint rontószer a nagykunoknál. In: Ethnographia. 1–2 k. 241–242. p.
- Thury József
1890 Kiskunhalas néprajza. In: Ethnographia.
- Torma József
1999 Bírem bellő, íkem ígő – Mándoky Kongur István emlékére. Karcag.
- Trencsén Lajos
1890 Babonák az Alföldről. Ethnographia.
- Vargha László – Miskolci László
1943 A Nagykunság vidék népének építésze. Budapest.